

УДК 369.531

Кудрявська Н.В.  
аспірант економічного факультету  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка

## СВІТОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ СТРАХОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу специфіки виникнення і розвитку світових і національних традицій страхового посередництва. Визначено основні етапи еволюції страхового посередництва у світі й Україні. Наголошується на тенденціях становлення українського ринку страхового посередництва, впливові на нього світових (зокрема, європейських) тенденцій. Акцентується увага на інтегрованості національного страхового посередництва у європейський страховий простір. Досліджуються особливості виникнення страхового посередництва у найдавніші часи, специфіка страхового посередництва доби Середньовіччя, розвиток страхового посередництва у капіталістичну епоху у зв'язку з розвитком торгівлі. Аналізується націоналізація страхової сфери й основні тенденції страхового посередницького ринку незалежної України.

**Ключові слова:** генезис страхового посередництва, особливості розвитку страхового посередництва, середньовічне страхове посередництво, капіталістичне страхове посередництво, націоналізація страхової сфери, страховий посередницький ринок незалежної України.

### Кудрявская Н.В. МИРОВЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ТРАДИЦИИ СТРАХОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА: ОСОБЕННОСТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ

Статья посвящена анализу специфики возникновения и развития мировых и национальных традиций страхового посредничества. Определены главные этапы эволюции страхового посредничества в мире и Украине. Акцентируется внимание на тенденциях становления украинского посреднического рынка страхования, влиянии на него мировых (в частности, европейских) тенденций, а также на интегрированности национального страхового посредничества в европейское страховое пространство. Исследуются особенности возникновения страхового посредничества в древние времена, специфика страхового посредничества эпохи Средневековья, развитие страхового посредничества в капиталистическую эпоху в связи с развитием торговли. Анализируется национализация страховой сферы и основные тенденции страхового посреднического рынка независимой Украины.

**Ключевые слова:** генезис страхового посредничества, особенности развития страхового посредничества, средневековое страховое посредничество, капиталистическое страховое посредничество, национализация страховой сферы, страховой посреднический рынок независимой Украины.

### Kudriavskaya N.V. THE WORLD AND NATIONAL TRADITIONS OF INSURANCE MEDIATION: PECULIARITIES OF ORIGIN AND DEVELOPMENT

This article is devoted to investigation of specific of genesis and development of world and national traditions of insurance mediation. It is determined general stages of evolution of insurance mediation in the world and in Ukraine. It is underlined the tendencies of development of Ukrainian insurance mediation market, the influence in it of world partly European tendencies. The integration of national insurance mediation in European insurance space is analyzed. The peculiarities of genesis of insurance mediation in old times, the specific of Medieval insurance mediation, the development of capitalist insurance mediation in connection with development of trade are investigated. It is analyzed the nationalization of insurance sphere and general tendencies of insurance mediation market of independent Ukraine.

**Keywords:** genesis of insurance mediation, peculiarities of development of insurance mediation, Medieval insurance mediation, capitalist insurance mediation, nationalization of insurance sphere, insurance mediation market of independent Ukraine.

**Постановка проблеми.** Здійснення дослідження особливостей генезису і розвитку світового та національного посередництва є важливою проблемою. Звернення до неї дає можливість дослідити специфіку динаміки страхового посередництва, інтегрованість українського страхового посередництва у страховий простір Європи і світу від найдавніших часів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наукові праці, присвячені цій проблематиці, висвітлюють окремі питання й аспекти. Так, у підручнику «Страховання» (за ред. В. Базилевича) [5] досліджуються історичні передумови виникнення та еволюція первинних форм страхового посередництва. Автори правомірно наголошують, що «страхування як економічне явище має глибоке коріння, що сягає в давнину століть. Із давніх давен у людей виникла потреба у відшкодуванні чи розподілі збитків серед широкого загалу» [5, с. 20]. У праці також акцентується увага на суті рейдерства, що є «нагальною для України проблемою на початку ХХІ ст.» [5, с. 21]. Його походження вчені виводять від морського піратства. Також аналізуються первинні форми страхового посередництва і захисту. Дослідники виділяють кілька етапів у розвитку страхування: середньовічне, капіталістичне, страхування

в західноукраїнських землях, страхування на землях СРСР, страхування в незалежній Україні. На цих етапах формувалося і страхове посередництво. У підручнику «Страховання» (за ред. Т. Федорової) [6] репрезентовано основні етапи становлення страхового ринку, акцентовано на специфіці еволюції страхових форм і посередництва у нові часи. Також етапи динаміки страхового ринку і посередництва на ньому відображені у підручнику «Страховання» (за ред. С. Осадця) [7]. Загалом у синтезованих працях окреслюються переважно основні етапи розвитку феномену страхового посередництва, робиться акцент на специфіці розвитку національного страхового посередництва. У посібнику «Страхове посередництво: теорія та практика» (за ред. О.М. Залетова) [4] аналізується походження і розвиток феномену страхового посередництва у широкому контексті процесу еволюції страхування як економічного явища. У праці О. Гаманкової «Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика» [1] репрезентовано еволюцію ринку українських страхових послуг, зроблено акцент на походженні страхового посередника як його головного учасника. Окремі аспекти історичного розвитку страхового посередництва аналізують В. Огієнко [3] та І. Можейко [2].

Загалом ці праці містять вивчення окремих аспектів генезису і розвитку страхового посередництва.

**Постановка завдання.** На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у комплексному вивченні особливостей виникнення і розвитку страхового посередництва; аналізі етапів генезису світового та українського страхового посередництва, акцентуванні уваги на інтегрованості українського страхового посередництва у світовий (зокрема, європейський) простір.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Насамперед звернімося до етимології слова «страхування». Воно походить від слова «страх». Адже по суті глибинну основу страхування становить страх, коли той, хто боїться, передає свій страх іншій особі, отримуючи при цьому захист від можливих збитків. Аналіз економічних відносин давніх часів свідчить про те, що страхування постало в натуральному вигляді як захист від голоду. Так, шамани і первісні люди сушили, заморозували їжу, готуючи запаси на чорний день, зокрема на зиму. Вихідною точкою тут стала поява «людини розумної» (Homo Sapiens). Кінцева точка – поява товару-посередника, тобто продукту для обміну, що було близько 8 тис. років до н. е. Першими страховими документами можна вважати тексти Законів Шульги (Месопотамія, близько 2000 р. до н. е.), Законів Хаммурапі (царя Старовавілонської держави, приблизно 1800 р. до н. е.). Цей період тривав до 550 р. до н. е., до появи в лідійській державі перших золотих монет, коли страхування набуло грошової форми. Популярними стають угоди між учасниками сухопутного або морського каравану про спільне несення збитків від нападу розбійників, пограбування, крадіжок тощо. Вже тоді з'являються особи, які допомагають зацікавленим особам знайти джерела покриття збитків. У Давньому Римі було найрозвинутішим страхування у різних професійних спілках, колегіях. У добу Середньовіччя у західноєвропейських державах виникають страхові гільдії (купецькі та ін.), страхові цехи (ремісничі). Існувало державне страхування і в Київській Русі. Часті набіги на південні руські території зумовлювали формування фінансової бази у князівському бюджеті. Середньовічне страхування характеризувалося ширшим спектром страхового забезпечення. Загалом особливості первинних форм страхового захисту полягають у тому, що, «по-перше, вони не передбачають попереднього нагромадження грошових засобів для відшкодування вірогідних збитків; по-друге, вони зобов'язують відшкодувати збитки спільно у порядку їх розподілу між певною спільнотою, збираючи грошові засоби після настання небезпеки та оцінки збитків, спричинених нею» [5, с. 22–23]. Загалом середньовічне страхування провадилося посередництвом гільдій (братств) і спілок – це були по суті перші професійні посередники. Відповідно, його називають гільдійно-цеховим страхуванням. Воно не «передбачало попереднього переліку страхових подій та розмірів відшкодування збитків, зумовлених цими подіями» [5, с. 24]. Розвиток гільдійно-цехового страхування визначив появу низки нових рис, таких як запровадження регулярних внесків; установлення переліку страхових випадків, за які передбачається відшкодування збитків; установлення конкретних форм і розмірів страхових виплат, враховуючи страхові фонди, які обслуговували як членів родин, які здійснювали страхові внески, так і сторонніх осіб; формування державних страхових фондів [5, с. 24]. Доба Середньовіччя у розвитку страхування характеризується його поділом на

майнове й особисте. Суть майнового страхування полягала у тому, що воно відшкодовувало збитки, які виникали у результаті стихійного лиха, банкрутства, пограбування тощо члена гільдії. Особисте страхування забезпечувало страхові виплати у разі хвороби, каліцтва, смерті тощо. Тоді гільдія, виконуючи роль посередника, забезпечувала покриття збитків. «Значну роль у торговельних зв'язках середньовічної України відігравали чумаки, які перевозили різноманітні товари через безкраї степові простори. Чумаки купували на Чорному та Азовському морях рибу та сіль і продавали їх у різних куточках країни, долаючи великі відстані. Вони також торгували крамом, іншими товарами на ярмарках, поволі переважаючи зі своїм товаром з однієї місцевості до іншої. Їхня діяльність була ризиковою: не витримували навантаження воли, ламалися вози, хворіли і самі чумаки. У безлюдних місцях на чумаків нападали розбійники. Такі умови діяльності спонукали чумаків до колективного захисту від втрат, спільного відшкодування збитків. Написані, але беззастережні щодо виконання закони чумацького життя передбачали відшкодування за кошти артілі збитків потерпілому в дорозі від падежу вола тощо» [3, с. 72]. Тут посередниками були представники артілі. Загалом ранні етапи розвитку страхового посередництва свідчать про те, що його генезис був зумовлений об'єктивною необхідністю відшкодування різноманітних збитків, які виникали внаслідок втрати чи пошкодження статків, майна, житла, знярядь праці, зброї тощо. Страх перед втратою і бідною провокував шукати засоби захисту, створювати певні запаси і заощадження, які були б використані під час настання негативних обставин.

Розвиток капіталістичного способу виробництва зумовив те, що головною ознакою стає отримання прибутку. Так, страхування переходить із «братської, товариської» форми у сучасну «товарну», поступово реформуючись у комерційне. Перші страхові товариства (акціонерні та взаємні) стали наприкінці XVII ст. в Англії, Франції, Італії, Данії, Швеції. У другій половині XIX ст. виникли страхові об'єднання на зразок картелів і концернів, а також міжнародні страхові товариства. Водночас розвивалися нові види комерційного страхування, їх підвиди, різновиди, форми. Лідером у розвитку страхування стала Англія, де у 80-х рр. XVII ст. існували страхові товариства у сфері вогневого страхування. Також постали перші страхові товариства у галузі морського страхування у Франції, Італії, Данії, Швеції. Починаючи з XIX ст. вагому роль починають відігравати страхові об'єднання – картелі і концерни. На цьому етапі роль страхових посередників виконували представники цих об'єднань. Зокрема, великий картель у Берліні (1874 р.) міжнародного характеру складався з 16 страхових товариств (австрійських, російських, шведських та ін.). У 1920 р. він об'єднав понад 200 товариств із 26 країн. У ранньому буржуазному суспільстві головним було морське страхування. Вже у XIV ст. складна нотаріальна форма морської позики була замінена грошовим полісом, який страховик видавав судновласнику на підтвердження укладеного договору. Поступово формувалася певна група людей, яка забезпечувала зв'язок між страховими об'єднаннями і зацікавленими особами.

У 1468 р. виник Венеціанський кодекс морського страхування. Далі морське страхування розвивається в Англії, де у 1601 р. прийнято правовий акт, згідно з яким створювалися спеціальні суди, які займалися розглядом суперечок у сфері морського страхування.

У міжнародному страхуванні на увагу заслуговує англійська страхова корпорація Ллойд (Lloyd's), яка нині є міжнародним страховим ринком і найбільшим центром інформації з морського судноплавства і комерції. Ця страхова корпорація виникла на основі Кавового будинку Ллойда Едварда «Ллойд». Вперше Кавовий будинок згадується у 1688 р. Тут відбувалися регулярні зустрічі страховиків, судовласників, купців. З 1696 р. Е. Ллойд видавав страхову газету «Lloyd's News», 1734 р. з'явився «Lloyd's List». У 1760 р. у системі Ллойда виникло перше у світі класифікаційне товариство – реєстр суден (Реєстр англійського Ллойда). У 1871 р. Акт британського парламенту надав об'єднанню страховиків Lloyd's офіційний статус корпорації страховиків. Фактично одразу з'явилися особи, які знаходили клієнтів для корпорації. Термін «underwriter» походить із практики страхування Lloyd's: кожна особа, яка бере на себе відповідальність за ризики, ставила підпис під сумою та описом ризику (андеррайтер – підпис під ризиками). Із часом прийшли до розуміння, що визначення потребує складних розрахунків. Так виникла професія актуарія (actuary) – спеціаліста у галузі математичної статистики і теорії ймовірності. Він професійно займається розрахунками тарифів, резервів і зобов'язань страхової компанії. Виникла потреба виділення з кола страховальників осіб, які здійснюють загальне керівництво і забезпечують збереження страхового фонду. Так відбулося поступове розмежування осіб – учасників страхових угод на страховиків (insurer) і страховальників (insured). Водночас утверджується і роль страхового посередника. Укладання страхової процедури зумовило необхідність її юридичного закріплення. У XV ст. страхування стало предметом загального законодавства. У 1435 р. в Барселоні вийшов спеціальний законодавчий акт, присвячений страховим проблемам. Торговий трибунал, заснований у 1556 р. в Руані Генріхом II, займався розглядом спірних страхових проблем. У 1650 р. у Франції виникла так звана «Страхова камера», що стала першим в історії товариством зі страхування від вогню. З розвитком ринкових відносин характер страхових операцій ускладнюється. У XVIII ст. в Англії виникло страхування життя і сільськогосподарське страхування. Розвиток машинного виробництва в середині XIX в. у Великобританії, Німеччині та інших країнах зумовив постання страхування від нещасних випадків. У 1825 р. у Франції з'явилось страхування цивільної відповідальності. Розвиток страхування зумовлюється виникненням великих страхових організацій. Тепер воно стало прибутковим видом підприємництва, привабливим способом компенсації втрат і акумулювання грошових коштів. Виникає можливість тимчасового використання ресурсів страхового фонду як джерела позикових коштів. Зміцнюються зв'язки страхових компаній із кредитними установами. Розвивається акціонерна форма страхування. Всі ці процеси відбувалися за участі страхових посередників, роль яких поступово зростає. У 1688 р. Е. Ллойд під час повторного відкриття своєї компанії спирався на залучений пайовий капітал і банківські кредити. З часом на її основі постала організація, учасники якої спільно брали участь у покритті морських ризиків, підписували поліси на суму, в розмірі якої кожен із них ніс відповідальність. Після смерті Е. Ллойда організацію очолив Юліус Ангерштейн, який є справжнім творцем теперішнього «Lloyd's» і відомий під ім'ям «батька Ллойда». У 1811 р. Ангерштейн офіційно оформив статус комітету Lloyd's через британський парламент, що сприяло значному розширенню опера-

цій компанії. Морський поліс, вироблений Lloyd's, отримав велику популярність, його форма була прийнята іншими страховиками. Незабаром організація, що займалася оглядом і класифікацією суден, виокремилася зі страхової організації Lloyd's. У 1834 р. на основі злиття «Реєстру страховиків» із «Реєстром судовласників» виник «Ллойдівський реєстр британських та іноземних суден». У 1871 р. до Lloyd's увійшли як страховики, так звані передплатники (андеррайтери) Lloyd's, так і не страховики – брокери, тобто страхові посередники. З того часу Lloyd's є страховою корпорацією. Через 40 років, у 1911 р., парламент дозволив Lloyd's, крім морського страхування, займатися всіма іншими видами страхування. Корпорація Lloyd's функціонує таким чином і в наші дні. Страхова справа в Україні почала розвиватися наприкінці XVIII ст. Тут першим і найбільш поширеним видом страхування було страхування від вогню. У часи Гетьманщини Україна у складі Росії підпорядковувалася дії Маніфесту 1786 р. про організацію Державного позикового банку, який видав заборону страхувати майно в іноземних страхових компаніях. Була створена Страхова експедиція – перша страхова організація. Механізм страхування полягав у тому, що видача кредитів банком без попереднього страхування об'єкта застави у Страховій експедиції заборонялася. Фактично діяла страхова монополія держави як інструменту додаткового оподаткування власників на користь скарбниці. У 1797 р. було засновано Страхову контору при Асигнаційному банку для страхування товарів. Із часом виникла необхідність провести реформу страхової справи відповідно до Західної Європи. У контексті цих процесів виокремлюється роль страхового посередника. Спочатку це були окремі особистості, які виконували функцію зв'язкового між страховою компанією та клієнтом. На початку XIX в. на теренах України у складі Росії формуються капіталістичні виробничі відносини. Цей період в історії страхування після скасування страхової експедиції 1822 р. характеризувався зародженням приватного акціонерного страхування на основі об'єднань індивідуальних капіталів шляхом випуску і продажу акцій. Поступово у вищих колах суспільства усвідомлюється значення страхування. Державна монополія на нього була зруйнована після приходу близько 1800 р. англійського страхового товариства «Фенікс». Його страхові агенти діяли в Петербурзі, оформлюючи договори страхування будівель від вогню. У 1827 р. через розміщення акцій за передплатою було створено Російське страхове товариство, ідеологом якого став М. Мордвінов. Завдяки його діяльності було сформовано правову базу страхової справи у нових умовах, складено статут страхового товариства, що був затверджений імператором Миколою I. У 1827 р. вийшов указ Урядового Сенату про заснування Російського страхового від вогню суспільства. Його успішна діяльність зумовила у 1835 р. заснування Другого Російського страхового від вогню суспільства. У 1846 р. постало страхове товариство «Саламандра». Після реформи 1861 р. і заміни натурального господарства грошовим у зв'язку з інтенсивним розвитком продуктивних сил відбувається інтенсивний розвиток страхової справи. Виникла низка нових страхових акціонерних товариств (зокрема, Петербурзьке, Московське, Руське, Комерційне, Варшавське, Північне, Якір). Почало діяти земське страхування, міське взаємне страхування. Страхове посередництво у цей час активно розвивається. Поступово воно починає формуватися як спеціальна група людей, які провадили виключно таку діяльність, виступаючи посередни-

ками між страховками і страхувальниками. На початку ХХ в. страхова справа в Україні досягла значного розвитку. Діяли такі форми організації страхових товариств, як урядові установи; земські суспільства; приватні підприємства на основі взаємності; акціонерні компанії. Урядові установи займалися страхуванням від нещасних випадків осіб, які перебувають на службі у деяких державних установах, а також страхуванням від вогню нерухомого майна в губерніях, де не введено земське страхування, і страхуванням морських суден від небезпек, пов'язаних із плаванням. На кінець ХІХ ст. добровільним вогневим страхуванням займалися 15 акціонерних товариств і 85 товариств взаємного страхування. Обов'язковим страхуванням від вогню будівель у селянських садибах займалися земські страхові установи, транспортним страхуванням – 10 акціонерних товариств, страхуванням життя – 6 товариств. Перестрахованням займалися практично всі товариства, але професійними перестраховиками були 2 компанії: «Товариство Російського перестраховання» і «Допомога». На початку ХХ ст. страхові товариства в Україні були важливою складовою частиною фінансово-монополістичного капіталу. Вони володіли прибутковими будинками і нерухомістю, були співвласниками капіталу найбільших банків і промислових підприємств. Вони мали своїх представників, які здійснювали роль посередників, шукаючи клієнтів для компанії за спеціальну винагороду. Загалом головною особливістю страхового посередництва капіталістичної доби є те, що воно перетворилося на різновид підприємницької діяльності та поступово почало визначатися як окрема професія. Визначальними рушійними чинниками розвитку капіталістичного страхування ставали катастрофи, які повинні були бути ліквідованими за рахунок певних коштів. «Розвиток підприємницької діяльності породжує все нові й нові ризики, на що страховий бізнес відгукується пропонуванням нових видів страхових послуг, таких як страхування фінансових втрат; від крадіжки зі зломом; посівів від пошкодження як знищення градом, селєвими потоками тощо; фізичних осіб від нещасних випадків на виробництві; страхування життя тощо» [5, с. 26].

Після 1917 р. почався процес націоналізації страхових компаній, земське і взаємне страхування були передані місцевим органам влади. Державна монополія страхування була остаточно оголошена декретом 1918 р. Капіталістичні страхові товариства ліквідували, а їх майно націоналізували. Відновлення державного страхування відбулося після закінчення Громадянської війни декретом Раднаркму 1921 р. «Про державне майнове страхування». Тепер організовувалося державне майнове страхування приватних господарств від стихійних лих, а також аварій на шляхах водного і сухопутного транспорту. Цим декретом передбачалося насамперед добровільне майнове страхування. Керівництво страхуванням було покладено на Головне управління Держстраху в системі Народного комісаріату фінансів (Наркомфіну). Держава звільнялася від відповідальності за операціями Держстраху, тому система державного страхування отримала самостійність, їй були виділені власні кошти. У 1922 р. Головне управління Держстраху було реорганізоване в Головне правління державного страхування, яке отримало ще більшу самостійність. У губерніях працювали контори Держстраху, підпорядковані Головному правлінню, і страхові агенти на місцях, які виконували роль страхових посередників. Для зміцнення планового керівництва державним страхуванням у 1922 р. при Наркомфіні була

створена рада у справах страхування, що розглядала правила страхування, тарифи, проекти законів про державне страхування. Тоді ж Держстрах отримав право проводити страхування життя і від нещасних випадків. Загалом страхова діяльність в умовах адміністративного соціалізму регламентувалася «Положенням про державне страхування в СРСР» (1925). Його суть визначалася двома тезами. По-перше, страхова справа стала державною монополією. По-друге, було засновано головне управління державного страхування – Держстрах СРСР. Це була жорстко централізована структура, що проіснувала до 1958 р. Переважно роль страхових посередників виконували представники цих установ.

У 1934 р. були дозволені операції з так званого гарантійного страхування для відшкодування збитків, завданих підприємствам і організаціям касирами, комірниками та іншими службовцями, які несли матеріальну відповідальність. У 1925 р. вийшло «Положення про державне страхування СРСР», яким підтверджувалося, що страхування у всіх формах є державною монополією і що крім Держстраху ніякі інші органи не можуть проводити операції зі страхування. Винятком було кооперативне страхування, котре керувалося в Україні Всеукраїнським кооперативним страховим союзом (що обслуговував всі види кооперації на території України). У середині 20-х рр. Держстрах отримав можливість виходу на міжнародний страховий ринок. У 30-х рр. низовий апарат Держстраху – агентства – був ліквідований, функції в галузі сільського страхування передані місцевим фінансовим органам, які виконували і роль страхових посередників. Також ліквідували республіканські правління й обласні (крайові) контори Держстраху. Страхові операції всередині країни поклалися безпосередньо на Наркомфін СРСР і його органи. У 1933 р. при Наркомфіні СРСР було створено Головне управління Держстраху СРСР. У районах і містах виникли інспекції Держстраху. У 1934 р. відновилося добровільне страхування колгоспного майна й особистого майна громадян. Особисте страхування було знову передано в Держстрах. У 1936 р. запроваджено інститут страхових агентів для залучення страхувальників і оформлення договорів. Вони виконували і функції страхових посередників. Надалі відбувається збільшення ролі державного страхування. У часи Другої світової війни страхування використовувалося для постійного виробництва сільськогосподарської продукції, сировини для потреб Радянської Армії, промисловості, населення. У 1948 р. вийшло «Положення про Головне управління державного страхування СРСР (Держстрах СРСР) і його органи». Держстрах отримав більшу самостійність, підвищилася роль страхових інспекцій. Саме останні взяли на себе роль страхових посередників. У 1956 р. припинено обов'язкове страхування державного житлового фонду, а також добровільне страхування майна державних установ, що перебувають на місцевому бюджеті й знаходяться в їхньому віданні. У 1960–1980 рр. державне страхування сприяло охороні сільськогосподарського виробництва від наслідків стихійних лих і підвищення матеріального добробуту людей. Загалом із початку 1960-х рр. протягом 30 років у СРСР діяла система державного страхування, що складалася з обов'язкового і добровільного майнового та особистого страхування. З 1986 р. починаються суттєві зміни у страхуванні. Закон «Про кооперацію» 1988 р. започаткував створення кооперативів і при-

ватних підприємств, зокрема, у страхуванні. Виникло багато незалежних компаній, деякі поєднували страхування життя і майнове. Водночас активно розвивається інститут страхового посередництва. Першими компаніями були страхові акціонерні товариства «АСКО» і «Росія». Після проголошення незалежності України на її теренах починають працювати страхові компанії «Омета-Інстер», «Ризик», «Скайд», «Саламандра», «Скайд-вест», «Галінстрах», «Дністер», «Скарбниця» та ін. До березня 1991 р. в Україні діяли близько 90 страхових компаній, які були в основному кооперативними і приватними компаніями. Також на страховому ринку України провадять свою діяльність іноземні страхові компанії. У 1990 р. було прийнято Закон «Про заходи щодо демонополізації економіки», який передбачав ліквідацію державної монополії та заміну її на систему державних підприємств, спільних підприємств, взаємних товариств, кооперативів і товариств. Законом заохочувалися іноземні інвестиції в радянські компанії та кооперативи за умови, що такі інвестиції повинні приносити додаткові валютні доходи, а радянським компаніям дозволялося мати тільки одного іноземного партнера. Інше положення закону надавало страховим організаціям право займатися банківськими операціями згідно з правилами Держбанку і за умови прийняття законодавства щодо захисту інтересів страхувальників. У цей період отримало розвиток обов'язкове страхування. Нині в Україні працює багато страхових компаній. Переважна більшість існує протягом короткого часу, не витримуючи конкуренції. У 1993 р. їх було близько 800, а в 1997 р. – близько 240. Нині – близько 400. Збільшення кількості страхових компаній супроводжується збільшенням кількості страхових посередників. Традиція формування на страховому ринку України посередництва у сучасному розумінні цього слова почала складатися у 80-х роках, тобто від часів створення самого страхового ринку. Як відомо, страхові посередники провадять свою діяльність на умовах трудової угоди або контракту. Також такими є юридичні особи, для яких страхове посередництво не є єдиним і винятковим видом діяльності (зокрема, залізничні каси, туристичні агенції, ощадбанк, великі супермаркети тощо). Визначальні функції страхових посередників виконували і продовжують виконувати на сучасному ринку страхові компанії, які продають страхові продукти іноземних страховиків. Професійні страхові посередники на страховому ринку починають з'являтися у середині 90-х років. Це були страхові брокери, які працювали на реалізацію інтер-

есів страховиків, забезпечуючи перестраховування на українському і зарубіжному перестраховальних ринках.

**Висновки з проведеного дослідження.** З наведеного вище можна дійти таких висновків. По-перше, найдавніші етапи виникнення і розвитку страхового посередництва репрезентують його генезис як такий, що зумовлювався об'єктивною потребою знайти джерела для відшкодування збитків, які виникали внаслідок різних катастроф і нещасних випадків; почуття страху перед втратою і бідною зумовлювало пошук засобів захисту, створення запасів, заощаджень для можливих негативних обставин. Особи, які сприяли пошуку таких джерел компенсації, виконували функції страхових посередників. По-друге, визначальна особливість середньовічного страхового посередництва полягає в тому, що воно здійснювалося посередництвом гільдій (братства) і спілок, мало характер гільдійно-цехового. По-третє, головна специфічна риса страхового посередництва капіталістичної доби полягає в тому, що воно стало різновидом підприємницької діяльності, з'являються особи, які здійснювали функції координації потерпілих осіб і тих, які могли компенсувати їхні збитки. По-четверте, після 1917 р. відбувається націоналізація страхових компаній, земське і взаємне страхування передаються місцевим органам влади, які водночас виконували і функції страхових посередників. По-п'яте, з 1986 р. відбулися суттєві зміни у страхуванні; створюються кооперативи, приватні підприємства у страхуванні, виникають компанії зі страхування життя і майнового страхування. Страхове посередництво поступово трансформується в окрему діяльність й утверджується професія страхового посередника – брокера чи агента.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
2. Можейко І.В. (Кир Бульчев). Пирати, корсары, рейдери / І.В. Можейко. – М.: Вече, 2003. – 238 с.
3. Огієнко В.І. Страхування: вчора, сьогодні і завжди / В.І. Огієнко // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 6. – С. 69–74.
4. Страхове посередництво: теорія та практика: Навч. посіб. / [Бірюков В., Єфімов Ю., Залетов О. та ін.; За ред. О.М. Залетова]. – К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2004. – 412 с.
5. Страхування: Підручник / за редакцією В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 997 с.
6. Страхование: Учебник / под редакцией проф. Т.А. Федоровой. – Москва: Магистр, 2009. – 1005 с.
7. Страхування: Підручник / керівник авторського колективу і науковий реактор д. екон. н., проф. С.С. Осадець. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.